

MEHMED B. HACI HALİL ÜL-KUNEVİNİN TARİH-İ ÂL-İ OSMAN'I

Robert Anhegger

Bu makalemizde hülâsasını verdiğimiz eser, Mehmed b. Hacı Halil ül-Kunevî'nin Fatih Sultan Mehmed'in emri üzerine başlamış fakat ancak Sultan Bayezid zamanında bitirmiş olduğu farsça *Tarih-i Âl-i Osman*'dır (yegâne nüshası Paristedir, Bibliothèque Nationale, Supplém. Pers. 1394, Schefer 86; Fr. Babinger, *GOW*, Leipzig 1927, s. 18 vd., nu.7).

Burada bu kitabın yalnız hulasası verilecek derginin müteakıb sayısında icâbeden izâhlar ve notlardan başka işbu eser ile Şükrullâh'ın *Behcet üt-Tevarih*'i mukayese edilecektir.

Eser. (3b) Sebeb-i inşa-yı risâle (4a) Sultan Fâtih'in emridir. (4b ve 5a'ya kadar Fâtih'in methi devam ediyor). Kâtib-i şer' Mehmed b. Hacı Halil ül-Kunevî Sultan'ın emri üzerine bunun tanzimine başladı. (5b₃'e kadar gece tasviri). Böyle bir gecede aklımdan
5 selâtin-i Rûmîyân tarihini (6a), Sultan'ın te'yidiyle yazmak geçti. (6b₃'e kadar sabah tasviri). Artık buna başlamağı vacib bildim.

Eski tarihçiler Âl-i Osman'ın zuhûrunu (7a) Âl-i Selçuk tarihine bağlıyorlar. Fakat Selçuklular hakkındaki eserleri hatadan uzak değildir ve birbirine zıddır; ben onların sözlerinden tama-
10 miyle tatmin edilemedim. Bu yüzden şu karara vardım: Selçuklu saltanatının bidayetinden sonuna kadar, Konyadaki camiler, savma'alar, mescidler, ma'bedler, medreseler (7b) ve zaviyelerin tarihlerinden, mevsuk ve kadim takvimlerden ve merhum Kadı Sirâcüddin Ermevî'nin (şeyh Sirâcüddin Mahmûd b. Ahmed Ermevî)
15 vakfiyelerinden Sahib (Sahib Ata Fahrüddin Âli) ve son Keyhüsrev'in (Gıyasüddin-i Keyhüsrev-i sâlis) veziri olan Fahrüddin Atabeg Arslan Doğmuş b. Sevinc ül-emîr ve sair sahih tarihlerden faydalanarak bir hülâsa çıkarayım ki doğru ile yalan belli olsun dedim. Burada maksat Selçukîler'in terihi değil, bilâkis Osman-

lılar'ın tarihinin aslını tashihtir. Bu suretle (8a) doğrusunu isteyenler buraya müracaatle hakikati öğrenebilirler.

(8a) Zikr-i Tevârih-i Selâtin-i Selçukiyye

- Selçuk tarihinin teferruatına girişecek olursak uzun sürecek ve maksattan uzaklaşacağız. Yunan zemininde, Sultan Rüküddîn-i Keyhüsrev (Keyhüsrev-i evvel) b. Kılıç Arslan (-ı sani) b. Sultan Mes'ud-ı (8b) Keykâvüs (Mes'ud-ı evvel) b. Kılıç Arslan (Kılıç Arslan-ı evvel), ki onların büyük cediti idi, Keyhüsrev'in iki oğlu vardı. Bunların birisi Sultan İzzüddîn-i Galib-i Keykâvüs (Keykâvüs-i evvel) ve diğeri Sultan Ala'üddîn-i Keykubad (Keykubad-ı evvel) idi. Keyhüsrev'in (Keyhüsrev-i evvel) vefatından sonra Sultan İzzüddîn-i Galib-i Keykâvüs (Keykâvüs-i evvel) 600 (10.IX.1203'de başlar)'den 616 (19.III.1219'da başlar)'ya kadar Âl-i Selçuk tahtına oturdu. Onun ölümünden sonra biraderi Alâüddîn-i Keykubad (Keykubad-ı evvel) tahta geçti ve 634 (4.IX.1236'da başlar)'te vefat etti. Ondan sonra oğlu Gıyasüddîn Keyhüsrev (Keyhüsrev-i sani) (9a) 635 (24.VIII.1237'de başlar)'de tahta oturdu ve 642 (9.VI.1244'te başlar)'de vefat etti. Onun iki oğlu vardı: Kılıç Arslan (Rüküddîn Kılıç Arslan-i sâbi) ve Sultan İzzüddîn-i Keykâvüs (Keykâvüs-i sâni). Zikredilen tarihte padişah olan Keykâvüs 653 (10.II.1255'de başlar)'te öldü, yerine Kılıç Arslan geçti. Bu da 662 (4.XI.1263'de başlar)'de ölünce bu defa oğlu Keyhüsrev (Gıyasüddîn-i Keyhüsrev-i sâlis) tahta çıkarak 674 (27.VI.1275'de başlar)'e kadar padişahlık etti. Onun zamanında Hazret-i Mevlâna Celâlüddîn (-i Rumî) ve Hazret-i (9b) şeyh Sadrüddîn (ül - Kûnevî) ve sair birçok evliya zuhûr etti. Kadı Sıracüddîn-i Ermevî kazasker ve Pervane (Muinüddîn-i Pervane) ve Sahip Ata (Fahrüddîn Ali) ve Atabeğ (Arslan Doğmuş) vezirleri oldu. Bu zamanda birçok hayrat ve binalar meydana geldi. Ondan sonra Âl-i Selçuk saltanatı inkıza uğradı, çünkü onu devam ettirmeğe istidadı olan kimse çıkmadı.

- Âl-i Osman'ın menşei Keyhüsrev'den (Gıyasüddîn-i Keyhüsrev-i sâlis) gelir. Meselâ (10a) Allahın meşiyeti iktiza ederse bendelerinden birini padişah eder. Nitekim Allahın ilhamı ile sultan Rüküddîn Keyhüsrev (Gıyasüddîn-i Keyhüsrev-i sâlis) b. (10b) Kılıç Arslan (Rüküddîn Kılıç Arslan-ı sâbi) b. Sultan Gıyasüddîn Keyhüsrev (Keyhüsrev-i sani) b. Sultan Alâüddîn-i Keykubad (Keykubad-ı evvel b. Sultan Rüküddîn-i Keyhüsrev-i

(-i evvel) b. Kılıç Arslan (-ı sâni) b. Sultan Mes'ud-i Keykâvüs (Mes'ud-i evvel) b. Kılıç Arslan (-ı evvel) - Oğuz neslinden emir Osman b. Ertuğrul b. Süleyman Şah b. Kaba Alp b. Kızıl Boğa b. Gök Alp b. Oğuz Han b. Kavi Han b. Paşa b. Nuh'u sancak, tuğ ve nakkare ve buk şerefiyle müşerref ederek yükseltti (11a). Bâzı rivayetlere göre emaret nişanları Keyhüsrev (Gıyasüddîn-i Keyhüsrev-i sâlis) tarafından Ertuğrula verilmişti. Fakat bu hanedan, ismini Emir Osman Gaziden aldığına nazaran, elbette onunla başlamalıdır.

- Osman'a padişahlığı böylece mehter ile müjdelenirken, o asaleti icabı (11b) ayağa kalktı ve bunden sonra bu Osmanlılarda âdet oldu. (12a/b) Osman, tecrübeli ve bilgili insanlarla müşavere etmeyi unutmadı ve bilâhire bunun semeresi de görüldü. Osman, saltanatını emniyete aldıktan sonra harekete geçmek kasdı ve memleket almak arzusuyla büyük bir ordu toplamağı düşündü.

- Haşmetin Emir Osman'a varmasını anlatan hikâyelerden birisi budur: (13a) Vilâyet erbabından birisi, Kumral Baba, günün birinde, gaza kasdiyle gidiyordu. Tesâdüfen Derbend-i Ermeni dere denilen bir yere vardı ve orada rical-i gaybdan olan kırk kişiden birisini ziyareti Kumral Baba'ya müyesser oldu. Bu, Kumral Baba'ya işaret ederek dedi ki: Burada Osman namında birisi vardır. O, gayb âleminden saadet tacı giydirilmiş ve devlet dizgini eline bırakılmış bir kimsedir. Gidin onunla beraber gaza ediniz. O, dünyanın sahib - kiranı olacak ve onun evlâtları dünyanın sonuna kadar saadetle hüküm sürecekler (13b). Fakat onu bulmak şöyle olacaktır: Yarın bu mahalde hazır olunuz. Bir huma kuşu görülecek, onu takip ederek nereye oturduğuna dikkat et. O devlet kuşu kimin başına oturacak olursa o padişah olacak. Kumral Baba bunu anladıktan sonra döndü. Sabah olunca Kumral Baba o yere geldi ve etrafı gözetlemeye koyuldu (14a). Birdenbire Huma kuşu görüldü. Kumral Baba onun peşinden gitti. Tesâdüfen Emir Osman da orada bir işle meşgul idi. Huma kuşu onun başına oturdu ve kalktı. Kumral Baba kim olduğunu anladı, ve ona mes'eleyi açtı. O günden itibaren padişahlık arzusu, gaza ve cihad talebi Osman'da zâhir olarak artık cihangirlik davasında bulundu. Şu halde Osmanlı devletinin ebedî olduğu ve bunun ehl-i dil olan insanların himmetine bağlı bulunduğu anlaşıldı. Emir Osman Gazi, saltanatı ele aldıktan sonra Derbend-i Ermeni tarafında (14 b) birçok yerleri

Kumral Baba'ya vakfetti, ki Kumral Baba zaviyesi meşhurdur. Ve bugün de devletlü padişahımızın [Bayezid II] devrinde vakfiyesi sâbit kalmıştır. Arzusu vechile bir ordu topladıktan sonra, itimat ettiği akraba ve hizmetkârlarının yarısıyla Bilecik civarını doldurdu ve o nevahiyi kendisine makar yaptı, diğer yarısını ise kâfir vilâyetlerini garet etmek için gönderdi. (15a) Osmanlıların muzaffer bayrağı görününce kâfirler kaçtılar ve leşker-i islâm ganimetlerle döndü. Yenişehir, İnegöl ve Köprü hisarı kasabalarıyla birlikte Bilecik de kolaylıkla 669 (20.VIII. 1280'de başlar)'da fethedildi. Sultan bundan sonra beş sene (15b) muzaffer askerleriyle İznik önünde kaldı.

Sultan Rüknüddin Keyhüsrev'in ölümünden sonra askerleri ve ordusunun ileri gelenlerinin ekserisi Emir Osman Gazi'nin hizmetine girdiler. O ise askerlerin bir kısmını Bursa'yı muhasara etmek üzere (16 a) gönderdi. (16 b'ye kadar Bursa'nın şairane tasviri vardır). Fakat Emir Osman muhasara esnasında vefat etti (17 a) ve ona istirahat yeri olarak dar üs-selâm makar yapıldı. Emir Osman 710 (31. V. 1310 da başlar) da bir pazartesi günü ölünce (17 b) Emir Orhan babasının yerine tahta oturdu. Bu yeni emirin sayesinde İslâmiyet ve bilhassa Hanefîlik kuvvet buldu ve kâfirler perişan oldular (18 a). Onun zamanında Ulusabad ve Bursa fethedildi, İznik de Osmanlıların tasarrufu altına girdi.

Orhan İznik ve Bursa'da dar ül-fukaralar inşa etti ve fakirleri memnun eyledi (18 b) gayet cesur ve haşmetli idi (19 a). Bu sırada onun gazasının sadası Engürüs'e varıp silâh sesleri Lâz (sırb)'ları istilâ etti ve onları korkuttu (19 b). Orhan denizden geçmeği ve kâfirleri imana davet etmeği düşündü. Bu heyecanlı anlarda oğlu Süleyman Paşa onun huzuruna çıktı (20 a). Orhan kalbini ona açtı. Emir Süleyman bu işin ona bırakıldığı takdirde Muhammed'in mucize kuvvetiyle ve babasının himmetiyle elinden geleni yapacağını söyledi. Orhan Gazi ona (20 b) itimat ediyordu ve bundan dolayı kendisine izin verdi. Süleyman geri döndü ve bu sırrı itimat ettiği namlı arkadaşlarına anlattı. Hepsisi memnun oldular ve aralarında karar verildikten sonra hareket edip denizden geçtiler.

Böyle rivayet olunur ki deniz kenarında Kemer isimli (21 a) bir orman vardı. Orada kâfirlerin bir öküzünü öldürüp derisini yüzerek kayış şeklinde kestiler. Bunu ormandan kesilen bir kaç

ağaca bağladılar, bu suretle kırk kişi alabilen bir sal vücade getirdiler ve buna binerek karşıya geçtiler. Askerin mütebakisi beri tarafta kaldı. Önce Ödkünlek kal'ası ve İksamiliyye alındı. Kal'adakiler kılıçtan geçirildi. Lâz'lar bu haberi duyunca (21 b) bir ordu toplayıp Malkara (Mıgalkarya)'ya indiler. Süleyman Paşa bu haberi işitince iki şelûni kâseyi nakkare yapıp eğerine yerleştirdi. Kırk askerden yirmisini Ödkünlek kal'asına bırakıp öbür yirmisini de (22 a) kâfirleri ortadan kaldırmak için beşer beşer ayırıp kâfir askerlerine karşı gönderdi ve kendisi de o beşlerden birisinin başında gilbank-i Muhammedi ile nakkare vurdu. Sür'atle bütün beşleri dolaştı, salevat sesleri her taraftan göklere yükseldi. Kâfirler mukavemette fayda (22 b) görmeyip her şeylerini bırakarak kaçdılar. O kadar çok ganimet alındı ki altın, mevlevî külahları ile taksim edildi, altın fazlasıyla külahlarını süslediler. Zer ile müzeyyin olan üskubelerin icadı o zaman vuku'buldu ve o zamandan beri bu âdet oldu (23 a). Kâfirler hezimete uğradıktan sonra islâmiyet kuvvet buldu. O zaman Malkara, İpsala ve Vize fetholundu. Ta Tekirdağ, Seyyidi kavağı ve Bolayır'a kadar olan yerler Osmanlıların tasarrufuna geçti. KİLİSELER CAMİE tahvil edildi. Kâfirlerin memleketleri harac ve baca tâbi tutuldu. Böylece altı sene kâfirlerle muhkem harb edildi.

Süleyman Paşa bir gün av arzusunda bulundu. (23 b) Ata binib ava çıktı, at sürçtü, paşa düştü ve öldü (24 a). Bu haber Orhan Gazi'ye ulaşınca mükedder oldu (24 b) ve onsuz yaşayamayarak (25 a) bir müddet sonra 751 (11. III. 1350 de başlar)'de vefat etti. Taht ve tacını Murad-ı Hüdavendigâr'a bıraktı. Murad tahta geçince din ve devletin kuvveti artarak (25 b), şirk ve küfr ortadan kalktı. O, büyük, âdil ve dindâr bir hükümdâr idi (26 a).

Bunu gösteren hikâyelerden biri budur: Padişah daima tekbir ül-iftitâh akdini üç defâ yapıyordu. Günün birinde veziri Hayrüd-din Paşa (ki onun zekâsına zamanının Asafı hayran idi) sebebini sorunca: Siz tekbir ül-iftitâh alırken bir defâda Kâbeyi görüyorsunuz, ben ise üçüncü defâda görüyorum, dedi. Onun bu velâyet kıssası âlemde meşhurdur (26 b).

Hikâyet, Hayreddin Paşa-yı Cenderi nasıl vezir oldu?

Vezâretinin sebebi budur: bir gün hazret-i şehriyâr memleketin işlerini ileriletebilmek ve hâkimiyetini tevsi etmek için tetkikten sonra Mudurnu şehrinde oturan ve Abdülkadir Geylânî'nin ha-

lifelerinden olan Mevlâna şeyh Fahrüddin Efendi'yi (27 a) vezirliğe seçti. Fakat o zat bu gibi işlerden müstağni olduğu için bu yere en munasib Mevlâna Hayrüddin'dir diyerek tavsiyede bulundu (27 b). Böylece vezâret yüzüğü onun parmağına geçirildi. Din ve devlet işleri onun sayesinde arttı. Babalarının âdetine uygun olarak asker topladı ve Lâz (28 a) ve Engürüs taraflarına sefer etmeğe karar verdi.

Bu taraftaki padişahlar bu işe vâkif olunca Bursa'ya karşı harekete geçtiler. Bu vâkıyadan Sultan haberdar olunca teessüre kapılarak, (28 b) bu iki seferden hangisi evlâdır diye ülemâ ve fuzelâdan sordu. Müttefikân müslümanların ve memleketlerinin zararının def'inin elzem olduğunu söylediler. Sultan gazayı te'hir etti ve zâlimlerin üzerine yürüdü. Rum halkı Sultan ordularının kademleriyle mesrur oldular. Ankara olarak meşhur olan Selâsil kal'ası (29 a) onun aldığı yerlerden biri oldu. Düşmanlar ezildikten sonra Sultan Öyüğü de aldı ve Bursa'ya döndü. Gaza tedbiriyle meşgul olduğu bu sırada Karaman vilâyetinin emiri kendisine yağı oldu. Bunun üzerine gaza yine te'hir edildi. Murad-ı Hüdâvendigâr Karamanlıların üzerine müteveccih oldu. Her ikisi karşılaştılar (29 b). Karamanlılarla, Tatar ve Türkmenlerden bir çoğu öldürüldü ve Karaman ordusu nihâyet (30 a) mağlup oldu. Hüdâvendigâr'ın muzaffer ordusu aldığı ganimetlerle sağ, sâlim Bursa'ya döndü. Sultan tekrâr gaza işini düşündü ve Rumeli tepelerini askerleriyle bezedi. İtikadının hulûsu sayesinde bir çok kal'a, şehir, vilâyet ve hazine tasarrufuna geçti ve gaziler kâfir diyarından mesrûr döndüler. Bir taraftan da (30 b) Bursada savma'alar ve cami'ler ve beyt üz-ziyâfe ve dar ül-hilâfe ve medreseler bina ettirdi. Onlara ta'am, meşrubat itibariyle lâzım olan her şeyi tedârik etti ve kendi istirahatı için de yüksek kubbeli bir mahal yaptırdı. Bunu yaptıktan sonra Padişah yine gaza işleriyle meşgul oldu ve Lâz tarafına teveccüh etti. Onlar bu işe vâkif olunca magrib-zeminden istimdad ederek Eflâk, Arnavud, Ulgar (31 a), Engürüs, Çeh, Sırf ve Frenklerden mürekkebin yüz binden fazla bir ordu topladı. İki ordu karşılaşıncâ (31 b) muazzam bir cenk oldu. Sabahattan akşama kadar kanlı bir muharebe devam etti (32 a), nihâyet kâfirler hezimete uğradı ve İslâm ordusu onları takibe koyuldu (32 b). Hüdâvendigâr bu esnada ordusunun dönüşüne intizaren bir yerde karar kıldı. Bu sırada birdenbire yaralı bir kâfir

ölüler yığınından kalktı sürüne-sürüne Hünkâr'a doğru yürüdü. Hünkâr çavuşları (33 a) mâni' olmak istedilerse de Şah-Gazi ehli-hacet olduğunu düşünerek gelmesine müsaade etti. O kâfir hançerle hücum ederek Padişah'ı şehit etti, sene 790 (11. I. 1388 de başlar).

Sultan Bayezid Han'ın padişahlığı:

Hüdâvendigâr'ın ölümünden sonra Sultan Yıldırım Bayezid padişah olunca İslâm bayrağı yükseldi (33 b). Halk refah içinde yaşadı. Âlimler, şeyhler ve sair velâyet ehli onun himayesine mazhar oldular. Saruhan ve Aydın vilâyetleri yeni Padişaha itaat ettiler. Sonra Bayezid Karaman'a karşı harekete geçti ve Ermen-zeminde bulunan Konya ve Lârende'yi aldıktan sonra, ikinci sene de Kastamoni, Osmançık, Amasya, Tokat, Sivas ve Samsun'u fethederek Bursa'ya (34 a) döndü ve istirahat için ordusuna bir kaç gün izin verdi. Bilâhire, Padişah Menteşe, Teke, Antalya, Germiyan, Karahisar, Akşehir, Beğşehir ve Seydişehir'ne karşı harekete geçti ve buraları da zapt etti.

Bu sırada Sultan Ahmed Celâyiri (ki babaları Bağdad padişahları idi) ve Karakoyunlular'ın emiri Kara Yusuf b. Kara Mehmed, Timur'un şerrinden kaçarak Şam'a iltica etmişlerdi. Fakat Mısır sultanı tarafından hapse atılmışlardı. Bunlar hile kullanarak (34 b) haptiden kaçabildiler ve Sultan Bayezid'in hizmetine girdiler. Sultan Ahmed Celâyiri iki ay hizmetten sonra Padişah'dan vatanına dönmek için izin aldı; sekiz ay Sultan'ın hizmetinde kalan Kara Yusuf b. Karakoyunlu ise Sultan'ı Erzincan'ı feth için teşvik etti. Burası alındıktan sonra emirliği ona verildi. Erzincan halkı onun zulmünden (35 a) bıktığı için, o kendi iradesiyle çekildi. Halkın arzusu üzerine bu vilâyetin hükûmeti, o tarafın asıl emiri olan Tahratın'a teslim olundu. Sultan bunun üzerine Bursa'ya avdet etti. Padişah'ın âlimleri ve adalet işleriyle meşgul olduğu bir sırada idi ki Engürüs mel'ûnlarının yüz otuz bin askerle Edirne'yi almak kasdiyle Tunaya geldiği haberi etrafa yayıldı. Bayezid ordusu ile derhal kâfirlere karşı harekete koyuldu, kâfirler ise suyu (35b) geçtiler ve İslâm serhaddinde olan Niğebolu kasabasını garet edip kaleyi muhasaraya başladılar. Fakat Padişah'ın darbesiyle tarumar ve çoğu telef oldular. Kumandanı ise esir edilip emir üze öldürüldü. İslâm askerleri ganimete gark oldular. Padişah Edirne taraflarına indi ve orada bir dar ül-hayr inşa

etti. Sonra yine Bursa'ya dönerek orada da (36a) bir dar ül-hayr, Ebû İshâkhane, bimâristan, medrese, cami yaptırdı ve her birinin vakıflarını tayin etti.

Bu sırada Mısır sultanının ölümünü duyarak Mısır ve Şam seferine karar verdi. Ordusu ile Malatya'yı zorla aldı ve Dündar nam gulamını buraya bırakarak Bursa'ya döndü. Bir müddet sonra (36b) dünya ahvalinin iktizası cüzi bir sebeble büyük ve fena işler vuku'buldu:

Bayezid Erzincan emaretini Tahratın'a verdiği halde ailesini Bursa'ya getirdiği için Tahratın'ın kalbini kırmış ve kinini celbetmiştir. Zaten Timur'a mensup olan Tahratın bu yüzden Padişah'ı Timur'a şikâyet etti ve böylece Timur Rum'a gitmeğe karar verdi. Bayezid casusları vasıtasıyla bundan haberdar olunca heyecana kapıldı (37a) kalabalık bir ordu ile Ankaraya geldi, Timur da mukabele etti. Padişah'ın iki büyük veziri vardı: Ali Paşa b. merhûm Hayrüddin Paşa ve Hoca Firûz Paşa. Hoca Firuz Padişah'ı daima herbe teşvik ediyordu. Ali Paşa ise mukavemetin daha hayırlı olduğunu, düşmanın bir sele benzediğini akıllı bir insanın sel yolunda ev yapmıyacağını ve saltanat işlerinde şimşirin yapamayacağı şeyleri alınacak tedbirlerin karşılayabileceğini söyledi (37b) ve şunu ilâve etti: Bizim ordumuz muhtelif taifelerden toplanmıştır. Temenni ederiz ki bizim istediğimiz tahakkuk etsin ve biz namurat ve nedim olmalıyım (38a). Şükür olsun ki biz kendi memleketimizdeyiz, Timur ise buranın yabancısıdır. Gerçi sayıca fazledir, fakat su ve ulûfe bakımından o muzayakada kalacaktır. Onun âciz düştüğü bir sırada hücum etmek daha kolaydır ve böylece dostların muradınca olacaktır. Padişah bu fikri kabul ettiyse de Hoca Firuz mantıkî olan bu tavsiye yerine getirilmesine kötü düşünce ile mani oldu.

Her iki ordu Çubuk ovasında çadırlarını kurdular. Padişah'ın ordusunda bazı Tatar ve kâfirler de vardı (38b). Saflar tanzim edilince korkunç bir savaş başladı. Bu iki taife vaktiyle Ehl-i Kûfe'nin Hazret-i Hüseyin'e yaptıkları gibi İslâm'a âsi oldular, kâfirler kaçtı, Tatarlar ise Timur'a iltihak ettiler. Rûmîler mağlûp oldular ve Bayezid esir düştü. Düşman eline geçen bir memleketin (39a) acıklı halinin vasfı aklı şaşırtır. O arada Padişah 27 zilhicce 803 (8. VIII. 1401) de öldü. Bu yüzden Halil Paşa b. İbrahim Paşa mecliste, Hoca Firuz'un adı geçince memlekette bu

fitnelerin zuhuruna onun sebep olduğunu düşünerek adını aley-hü'l-la'ne ile yâdediyordu.

Sultan'ın altı oğlu vardı (39b). Ertuğrul, Süleyman, Mehmed, İsa, Musâ, ve Mustafa. Ertuğrul babasının sağlığında vefat etti. Mustafa Çelebi esir düşüp kayboldu. Emir Süleyman padişah oldu ve adalet ile hüküm sürdü (40a). Saltanatı sekiz sene iki ay devam etti, ölüm tarihi 812 (16. V. 1409 da başlar) dir. Osmanlı ülkesi kardeşleri Sultan Musâ ve Sultan Mehmed'e intikal etti. Emir Musâ Rumeli'de oturdu ve Edirne'yi payitaht yaptı ve Anadolu'da oturan Mehmed Bursa'yı payitaht ittihaz etti. İki sene, yedi ay ve yirmi gün böyle geçti (40b). Orada Sultan Musâ kâfirlerle muharebede bulundu, Sultan Mehmed ise Anadolu'da zalimlerin def'i ile meşgul oldu. O zaman Kara Devletşah namıyla bir Tatar zuhur etti, Sultan Mehmed'i kasden Amasya'ya tevec-cüh eyledi. Sultan Mehmed onbir yaşında idi fakat padişahlık gayretiyle Rum ordusunu topladı, Kara Devletşah'ın askerlerini mağlûp etti, bu suretle (41a) onların vaziyeti bozuldu.

Bir kaç zaman geçtikten sonra İsfendiyar beğ harp arzusuyla kalabalık bir ordu tophyarak Bolu'ya geldi. Bu hadise Sultan'ı harekete geçirdi. İki ordu Gerede ve Çağa arasında karşılaştı. Galebe yine Sultan Mehmed'in ordusunda kaldı. İsfendiyar'ın askeri ise perişan oldu (41b) ve ekserisi kılıçtan geçirildi. Sultan Mehmed aldığı ganimetlerle Bursa'ya döndü ve orada adaletle, çeriye bakmak, halka riayet ve ulemaya hürmet ile meşgul oldu. Günün birinde Sultan Mehmed ecdadının âdeti üzre gaza için Rumeli'ye geçti. Emir Musa da bu işten haberdar oldu. Zaten ötedenberi mücadele için bahane arıyordu (42a). İki kardeş birbiriyle harbetmeğe kastettiler. İki ordu karşılaşınca Sultan Mehmed'in ordusu mağlûp oldu. Kendisi Lâz vilâyetine kaçtı, oradan tekrar Bursa'ya dönerek yeniden asker toplayarak Emir Musa ordusuna karşı hareket etti. İki ordu karşılaşınca büyük bir muharebe oldu (42b). Emir Musa mağlûp olunca esir edildi, eski sultanların âdeti onun için de cari oldu. Gerçi ortada kardeşlik bağı vardı, fakat dostluk olmıyan akrabalıktan hayr gelmeyeceğine göre [idam] yerine getirildi (43a). Bu sırada Karamanoğlu, hırsı yüzünden bir kaç Türkmenle meydanı boş bulduğu için Osmanlı vilâyetine doğru yürüdü. Bursa'da çadır kurarak 31 gün muhasara etti, 32 inci gün Sultan Mehmed'in zafer haberi gelince derhal Bursa'yı ateşe ve-

rerek mescidleri, hanları, zaviyeleri, cami ve savma'aları yakıp (43b) ümitsizlik ve hüsrân içinde kaçtı. Hicretin 813 (6. V. 1410'da başlar) üçüncü senesinde Sultan Mehmed Al-i Osman tahtına müstakil olarak oturdu, cedlerinin âdetini değiştirmede bilâkis daha kuvvetlendirdi. Onun zamanında bütün kâfirler haraç veriyordu. Aydın vilâyetinde deniz kenarında Karaburun nam muhkem bir yer vardı ki bu sırada Süfilik davasında bulunan birisi çıktı (44a) bir çok Türk ve Kürtleri etrafına topladı. Bunlar Şer'iat-i Muhammediyeye muhalif bir hareket vücade getirdiler. Meselâ risâlet rütbesini kendi şeyhlerine isnad ediyorlardı. Sultan bunlara karşı çok askerle Bayezid Paşayı gönderdi, Süfiler mukavemet etti. Harp başlayınca Süfiler hezimete uğradı, dört binden fazlası öldürüldü. O diyar onların bid'atinden temizlendi. Bayezid Paşa muzaffer dergâh-i musallaya döndü (44b). Sultan Mehmed kâfirlerle muahede yapıp Anadolu'ya geçerek Karaman'a doğru yürüdü. Mehmed b. Karaman kendi âczini itiraf ederek sulha talip oldu. Sultan Mehmed yüksek tabiatlı olduğundan Karamanlı'ların suçunu böylece affetti. Az bir zaman sonra Karaman oğlu yine yağı olarak Sultan'ın memleketine doğru yürüdü. Sultan da harekete geçti. Vuku' bulan harbte Karamanlı'lar mağlup edildi. (45a) Mehmed b. Karaman oğlu Mustafa ile esir düşüp Sultan'ın huzuruna getirildiler. Sultan onları görünce merhameti yüzünden hil'at ve emaret müsaadesi verdi ve kendisi izz-ü ikballe Bursa'ya döndü. Ecdadının âdetince bir dar ül-fukara, cami, hânkâh ve medrese yaptırdı ve dar ül-hayrın karşısında kendi istirahatı için kubbeli bir bina inşa ettirdi ve buraya 30 hafız tayin etti, bu hayır işlerini yaptıktan sonra tekrar (45b) gazaya döndü. Bu sıralarda, Rum diyarında yani Amasya ve Tokat taraflarında kargaşalık çıkmış ve muhtelif taifelerin emirleri aralarında kavgaya girişmişlerdir. Meselâ Karakoyunlu'lardan Kara Yusuf Azerbeycan'dan Ermeni ve Erzincan diyarına geldi. Erzincan'ı Pir Ömer'e verekerek Karahisar kal'asını muhasara etti, kal'anın emiri Hasan bey b. Melik Ahmed istimdat için Sultan'ın hizmetine girdi. Emir İsfendiyar, Samsun ve Bafra'ya oğlu Hızır beyi tayin etti. Rum diyarında böyle fitneler vuku' bulduğundan (46a) onların def'i için Padişah o tarafa doğru hareket etti ve neticede Rum diyarı sükûn ve karara kavuştu. Samsun, Bafra, Kängırı ve Borlu emirliğini Emir İsfendiyar'dan aldı. İsfendiyar sulha temayül gösterdi ve

verilen karar üzere Bakır küre'sinin mahsulünün bir kısmını Sultan'ın adamlarına bıraktı ve Ilgaz dağı hudut tayin edildi. Sultan payitahta döndü, âlimlere, şeyhlere, fakirlere (46b) reaya'ya, askerlerin büyük ve küçüğüne iltifatta bulunarak yine gazaya hazırlandı. Rumeli'ye geçip Eflak'a doğru hareket etti. Orada kâfirlerin harap bir hale getirdiği üç kal'a, Sakcı, Yeni Sale ve Yürgöki kal'alarını tamir ettirdikten sonra Engürüs'e doğru hareket etti ve Sevazin kal'asını aldı. Kâfirler Sultan'ın kudretini öğrenince ister istemez herkesten bağ ve haraç toplayıp Padişah'ın adamlarına teslim ettiler, sulh için otuz emirzadeyi (47a) Sultan'ın hizmetine gönderdiler ve memleket maslahatı için lüzûm görüldüğü zaman asker göndereceklerini Sultan hayatta olduğu müddetçe gayr-i münasip bir harekette bulunmayacaklarını taahhüt ettiler. Bu karardan sonra Padişah salimen Edirne'ye döndü. Kısa bir zaman sonra hastalandı. Bunun üzerine (47b) Sultan Murad-ı Hüdavendgâr'ı veliaht tayin etti ve 824 senesinin 5. ayının 23 üncü gününde (26. V. 1421) vefat eyledi. Sultan yedi sene, on bir ay ve bir kaç gün padişahlık etti. Onun beş oğlu vardı: Sultan Murad, Sultan Mustafa, Şah Yüsuf, Mahmud beğ ve Mahmud beğ (!) ki taündan ölmüştür. Sultan Murad (48a) tahta oturdu Mustafa Bey ise şahlık davasıyla harbe girişti. Netice alamadı böylece Sultan Murad'ın şahlığı takarrür etti ve padişahlığı zamanında memleket yükseldi (48b). Herkes onun merhametine mazhar oldu, düşmanları ise mağlûb ve makhûr oldular. O, birçok ihsan ve bahşişlerde bulundu (49a). Büyük seleflerinin âdeti üzere Bursa'da büyük bir dar ül-fukara yaptırdı ve çabuk bitirilmesini emr eyleyerek buraya 30 hafız ve 14 muhelli tayin etti. Dar ül-hayr yanında bir medrese ve ikisinin arasında kendi ebedî istirahatı için bir kubbe [türbe] yaptırdı. Edirne'de de dar ül-hadis ve dar ül-fakir ve cami yaptırmışa karar verdi. Ergene kasabasında da bir imaret ve 184 kemerli bir köprü inşa etti. Onun şahlığı zamanında beş gaza (49b) vuku' buldu: Evvelâ Selânik fethi, saniyen Derben-i İzladi, sonra Varna, daha sonra Germe ve nihâyet Kosova gazaları. Onun zamanında Rum diyarı bid'atten âri idi, ve bolluk hüküm sürüyordu. (50a). Sultan Murad'ın memleketini mamur kılmak için tecrübeli kimseler gayret gösteriyorlardı. Bütün İslâm dünyası onun duasıyla meşgul oluyordu (50b). Böylece 30 sene, 6 ay ve 7 gün saltanat sürdü ve 855 senesi muharreminin sekizinci

çarşamba günü (10. II. 1451) vefat etti. Beş oğlu vardı (51a): Sultan Ahmed, Sultan Mehmed, Sultan Ali, Sultan Hasan ve Sultan Orhan. Sultan Ahmed Amasya'da cediti Sultan Mehmed b. Bayezid Yıldırım'ın evladının medfün bulunduğu türbeye gömüldü. Sultan Alâüddin de Amasya'da öldü, Bursa'ya getirilerek Sultan Murad'ın ayak ucuna defn olundu. Sultan Hasan ve Sultan Orhan Edirne'de vefat ettiklerinden Tunca nehri kenarında gömülmüşlerdir. Sultan Mehmed (51b) pazar gecesinin seher vakti receb ayının yirmi yedisinde 835 (31. III. 1432) senesinde Osmanlı hânedanına şeref verdi. Devlet kuvvet buldu, onun kılıcından herkes korkuyordu (52a) ve gittiği her yerde onu zafer bekliyordu, (Padişah'ı pek fazla metheden satırlar takip etmektedir) (52b).

Kısa da olsa Padişah'tan bahsetmek vacibdir ki bu risale bununla ziynet bulsun (53a). Merhum Sultan Mehmed Han mesud bir anda tahtına oturdu (53b) ve onun adaleti ve lütfi herkesi memnun etti. (Sultan Mehmed hakkında son derecede medihkâr sözler vardır) (54b). Sultanlığı'nın ibtidasında Karamanlılar'ın fena hareketi yüzünden Padişah bu vilâyete karşı harekete geçti ve o tarafları büyük ordusuyla doldurdu (55a). Bu arada İbrahim b. Karaman korkudan (55b) af talebinde bulununca Sultan bunu kabul ederek o vilâyetin emirliğini onlara bırakarak geri döndü ve 855 (10. II. 1451'de başlar) tarihinde (56a) payitahta gelerek Kostantiniyye'yi kâfirlerden almak için ordu toplamağa başladı. Kâfirleri korkutmak için evvelâ Kostantiniyye kal'asına muvazi olarak 856 (23. I. 1452'de başlar) senesinde gayet muhkem (56b) ve muazzam bir şekilde Yeni hisar kal'asını yaptırdı. Bunu gören Kostantiniyye'liler vaziyetlerinin gayet kötü olduğunu anladılar. İkinci senesinde [857] Kostantiniyye muhasarasına başlandı (56b den 59b'ye kadar mübalağalı bir surette İstanbul şehri ve hisarının vasfı ve kâfirlerle savaşının tasviri). Nihayet salı günü, 20 cemâziülevvel sene 857 (5. VI. 1453) (60b) de büyük bir muharebeden sonra kal'a alındı ve Kostantiniyye'nin bütün serveti ve her türlü malı garet edildi. (61a) Sultan Allaha şükretti ve sonra kendisini herkese göstererek iltifatlarda bulundu (61b, 62a). Kostantiniyye'yi feth ile padişahlığının esası muhkem ve kendisi her yerde muzaffer ve mansur oldu. Ecdadı gibi cihad için (62b) 858 (1. I. 1454'de başlar) senesinde Lâz vilâyetine karşı harekete geçti ve Sevrice ve Omlı kal'alarını - bu memleketin kal'alarının anahtarı

denebilir - aldı. 859 (22. XII. 1454'de başlar) senesinde Nobri ve mühakatını ele geçirdi ve 860 (11. XII. 1455'de başlar) senesinde de Dayı Karaca hadisesi vukû' buldu. 861 (29. XI. 1456'da başlar) de Bayezid Çelebi ve Mustafa Çelebi'yi sünnet ettirdi, bunu takip eden 862 (19. XI. 1457'de başlar) senesinde Mora'yı, Körfezi ve havalisini aldı, (63a) ve yine bu senede Gügercinlik, Sava, Omlı, Güzelcehisar, Pristina ve diğer bazı kal'alar merhum Mahmud Paşa eliyle alındı.

Bundan sonra 863 (8. XI. 1458'de başlar) de Amasra kal'ası zapt olunduğu gibi Sultan 864 (28. X. 1459'de başlar) senesinde tekrar Mora'ya inerek Mesre, Londare, Yıldız, ve Ak Germe kal'alarını ve bundan maada daha altmış kal'ayı aldı (63b). Sonra Kastamonu, Sinop, Koyluhisar ve Trabzon ki hepsi büyük şehirlerdir, 865 (17. X. 1460'de başlar) 'te alındı ve 86 (6. X. 1461'de başlar) 'da Eflak ile Midilli onun eline geçti. Bilâhire (64a) 867 (26. IX. 1462' de başlar) de Bosna işgal olundu ve oranın kralı öldürüldü. 869 (3. IX. 1464'de başlar) 'da emir İbrahim b. Karaman öldü ve 871 (13. VIII. 1466'de başlar) de Arnavut tevâbiinden olan Büzürşek dağı kal'ası da ele geçirildi. Bütün Arnavut vilâyetinin fethi 872 (2. VIII. 1457'de başlar) de tamamlandı. Güzelliği bilhassa belirtilen Karaman vilâyetinin (64b), (65a) fethi de 873 (22. VII. 1468'de başlar) de müyesser oldu. 874 (11. VII. 1469'de başlar) 'te Edirne'ye geldi, 875 (30. VI. 1470'de başlar) 'te Eğriboz kal'asını (65b) aldı, 877 (8. VI. 1472'de başlar) 'de hiç bir yere gitmeyip oğlu Cem Çelebi'yi sünnet ettirdi. 878 (29. V. 1473'de başlar) Uzun Hasan'a karşı hareket etti (66a). Karamanlılar Uzun Hasan'ın saçmalarına inanarak Padişah'ın sözlerini dinlemediler (66b), onlar da tıpkı önce sarhoş olup sonra pişman olan kimseler gibi bir müddet iyi kötünden ayırd edemediler ve birtakım adamları (67a) Tokat'ı garet etsinler diye gönderdiler. Sultan bunu görünce heyecana kapıldı ve bir orduyu Uzun Hasan'a karşı gönderdi (67b). (Burada Uzun Hasan'a karşı girişilen harbin mukaddematı anlatılarak (68a) bir satranç safhası tasvir ediliyor (68b).) İki ordu birbirine girdi ve büyük bir muharebe oldu (69a) (Şairane bir harb tasviri vardır.) (69b) Padişah galip geldi (70b) düşmanlar büyük (71a) zayıflık verdiler. Padişah'ın eline sayısız genimeler geçti. (71b) Bu zaferden sonra Sultan askere iltifatta bulundu, dönerken Karahisar kal'asını da aldı ve bun-

- dan sonra Konstantiniyye'ye döndü, 879 (18.V.1474'de başlar) senesinde Konstantiniyye ve Galata burclarının (72a) tamirini emir etti. Yine bu tarihte Sultan'ın oğlu Mustafa öldü. Sonra 880 (7.V.1475'de başlar) 'de Fekle yaylasında oturdu ve sadrazam
- 5 Gedik Ahmed'i 'azeb ve sipahilerle (72b) Kefe'ye gönderdi, zafer kazandı ve Sultan şeref buldu. Kışın Konstantiniyye'ye dönen Sultan 881 (26.IV.1476'de başlar) (73a) Kara Buğdan'a doğru harekete geçti. Oradaki kâfirler de mukabele ettiler, harb oldu (73b) ve nihâyet Allahın yardımıyla Sultan Mehmed galibe çaldı. (73A/a).
- 10 Askerler para, silâh ve elbise ile memnun edildiler. Bundan sonra Sultan istirahat için Edirne'ye gitti. Bu arada muallimi Sinan Paşa'yı vezirlikten azledip [Rumi] Mehmed Paşa'yı onun yerine tayin etti (73A/b). Kış bitince yine kâfirlere karşı harb açtı. Engürüs'ün küçük ve büyük hisarlarını tahrip ettikten sonra Konstantiniyye'ye döndü, 882 (15.IV.1477'de başlar) senesinde ise sefere çıkılmadı. Aynı sene Saray hisarının duvarını tamir ettirdi. 883 (4.IV.1478'de başlar) (74a) senesinde İskenderiye seferi vuku buldu. 884 (25.III.1479'de başlar) senesinde kendisi yine payitahtta kaldı fakat Anadolu'ya asker gönderdi ve 885 (13.III.1480'de başlar) 'te iki torunu yani Sultan Ahmed ve [şimdiki] Şehensah'ı sünnet ettirdiği gibi merhum Sultan, (74b) Abdullahı, oğlu merhum Sultan Mustafa'nın kızı ile evlendirdi ve 4. rebiülevvel 886 (3. IV. 1481) 'de vefat etti. (74 b'den 76 b' ye kadar ölümü hakkında şairane tasvirler vardır.)
- 25 Zikr-i padişahi-yi Bayezid Han (77b₂ ye kadar Bayezid Han'ın medhi).
- Sultan Bayezid (78a) ilkbaharda tahta oturdu (78b) ve İslâmı yükseltti (79a). Bu arada kardeşi Cem Çelebi saltanat davasında bulunarak Bursa'ya hareket etti. Bunun üzerine Padişah da askerlerle ona karşı sefere çıktı (79b). Vuku' bulan harbd e Sultan Bayezid muzaffer oldu (80a) ve Cem'in askerlerinin çoğu öldürüldü (80b). Cem Çelebi memleketten çıkarılınca Arab tarafına iltica etti, Bayezid ise Edirne'ye geldi. Böylece bir sene geçti ve (81a) 887 (20.II.1482'de başlar) geldi. 888 (9.II.1483'de başlar) 'de Cem Çelebi yine Rum diyarına doğru harekete geçti ve Karamanlıların yardımıyla yani Emîr Kasım ile Selâsil kal'asına vardı. Kendisi gelmeden evvel [Ankara sancak beyi] veziri Emir Mehmed cesasını bulmuş idi, (81b, 82a) ki bu Allah'ın takdiridi (82b).

Tarih. Â-i Osmân (ark. 4b, 4a)

Tarih-i Âl-i Osmân (ark. 4b, 5a)

Sultan Bayezid memleket işlerinde Allahın yardımıyle muvaffak oldu ve 888 (9.II.1483'de başlar) senesinde kâfirlere karşı Semendire taraflarına hareket etti. Orada kuvvetli bir hisar (83a) yaptırdı, düşmanlarını mağlub edip dinin esasını kuvvetlendirdi. 889 (30.I.1484'de başlar) da Kili ve Akkırman kal'alarının fethine kalkıştı. Bu iki kal'ayı ecdadınının zamanında kimse elde edememişti (83b), büyük bir muhabere oldu muhasaraya başlandı, ve iki üç gün devam etti (84a). Bu mes'ele Sultan için bir günlük iş idi ise de onun içmaz-i ayninden kâfirler cesaret buldular. Bunun üzerine Padişah kâfirlerin mağlûp edilmesini işaret etti ve nihayet (84b) onlar mâğlup ve perişan oldular. Kal'alar fethedildi (85a) Sultan, Allah'a şükrederek payitahtta oturdu ve şöhreti her tarafa yayıldı. (85b) (Sultan Bayezid hakkında medih ve dua). Burada onun azametinden ancak bir zerre bahsedilebilmiştir (86a). İnşaallahü teâlâ eğer bu bendeye işaret buyurulursa, onun menakıbından herkesin istifade edebileceği müstakil bir eser yazarım.

Gerçi birisi de bu babda yazmış idi, fakat daha güzel ve renkli olması için ben de bunu tekrar yazdım. Okuyanlardan (87a) hayır dua taleb ederek hatalarım için af dilerim.